

oraz poprawionego i uzupełnionego *Sakramentarza gregoriańskiego*; J. Pamelius wskazywał na Grimaldusa, porównując go do *Liber Sacramentorum* (PL 121,797); J. Deshusses na podstawie badań struktury suplementu i różnic między S.a. a dziełami Alkuina za jego autora uznał Benedykta z Aniane, na co wskazują elementy → mozarabskiego rytu oraz kompozycja tekstów, ukazująca autora jako przełożonego wspólnoty monast., odpowiedzialnego za sprawowanie liturgii; ponadto porównanie stylu wstępu (*Hucusque*) i przedmowy do *Concordia regularum patrum* Benedykta z Aniane (PL 103,713-716) przemawia za jednym źródłem.

Dzieło podzielone jest na 2 cz., poprzedzone przedmową, w której autor stwierdza, że opracowując S.a., opierał się na *Sakramentarzu gregoriańskim*; kodeks ten był modyfikacją tekstu oryginalnego (→ *Hadrianum*), gdyż występowały w nim wspomnienie Grzegorza I Wielkiego, a także formularze Mszy stacyjnych (→ *Hucsa I C*) na czwartki → Wielkiego Postu (wprowadzone dopiero przez pap. Grzegorza II) oraz świąt Bożego Narodzenia i Wniebowzięcia NMP (zatwierdzono 810 na synodzie w Akwizgranie); 1. cz. S.a., zredagowana ok. 810-815, rozpoczyna się od błogosławieństwa świecy w Wigilię Paschalną, z modlitwami po czytaniach → Wielkiej Soboty i Wigilii Zesłania Ducha Świętego oraz błogosławieństwem soli dla katechumenów (I-IV); w tekstach na okres zwykły (*temporale*) znajdują się formularze 2 niedziel po Bożym Narodzeniu (V-VI), 6 po Objawieniu Pańskim (VII-XII), 4 po oktawie Zmartwychwstania Pańskiego, 1 po Wniebowstąpieniu Pańskim (XIII-XVII), 24 po Zesłaniu Ducha Świętego (XVIII-XLI), 6 na Msze codzienne *in cotidianis diebus* (XLII-XLVII) oraz Msze wspólne o świętych, obrzędowe i wotywno (XLVIII-CII), celebracje w intencji umierającego i pogrzebu chrześc. (CIII-CXII), błogosławieństwa, modlitwy poranne i wieczorne oraz 3 egzorcyzmy (CXIII-CXLV); 2. cz. rozpoczyna się wprowadzeniem *Haec studiose perscripta* i obejmuje 221 prefacji (nr 1516-1737), które pochodzą z *Sakramentarza gelażyńskiego* (wiele z nich zostało częściowo lub całkowicie przeredagowanych), a także nowe przeznaczone na poszczególne dni Wielkiego Postu i 52 formuły błogosławieństw autorstwa Benedykta z Aniane (z wyjątkiem *in cotidianis diebus*; nr 1738-1789), wypowiedziane przez biskupa przed komunią świętą; w zakończeniu zamieszczono formularze święceń niższych (nr 1790-1805), które nie występują we wszystkich kodeksach.

H. Lietzmann, *Auf dem Wege zum Urgregorianum*, JLv 9(1929) 132-138; Gamber, Martimort I; *Le sacramentaire grégorien* I, Fri 1971; A. Chavasse, *L'organisation générale des sacramentaires des grégoriens*, RevSR 56(1982) 179-200, 253-273, 57(1983) 50-56; tenże, *Le sanctoral et le temporal grégorien, vers 680. Distribution et origine des pièces utilisées*, Eco 3(1986) 263-288; E. Palazzo, *Le moyen-âge. Des origines au XIIIe siècle*, P 1993; M. Metzger, *Les sacramentaires*, Tou 1994; J.W. Boguniowski, *Rozwój historyczny ksiąg liturgii rzymskiej do Soboru Trydenckiego i ich recepcja w Polsce*, Kr 2001; M. Klöckener, LThK VIII (2006) 1455-1459; Nadolski LL 520-521.

Waldemar Pałęcki

SUPRALAPSARIANIE (łac. *supra lapsum* przed upadkiem), wyznawcy ortodoksyjnej nauki kalwińskiej o → predestynacji, twierdzący, że jej przedmiotem był cały rodzaj ludzki kontemplowany przez Boga jeszcze przed stworzeniem i grzesznym upadkiem Adama; pogląd przeciwny głoszą infralapsarianie (łac. *infra lapsum* po upadku).

Posądzeni o przyjmowanie podwójnej predestynacji, głoszą, że w log. porządku Bóg podjął decyzje: postanowił uwielbić siebie przez wybranie jednego do zbawienia, a innych na potępienie wieczne, stworzył zarówno przeznaczonych do zbawienia, jak i skazanych na potępienie wieczne, pozwolił na upadek Adama oraz wybranych obdarzył zbawieniem dzięki wierze w Jezusa Chrystusa.

Na pocz. XVII w. różnica poglądów na temat predestynacji i wolnej woli doprowadziła do sporu między profesorami uniwersytetu w Lejdzie – J. → Arminusem a F. → Gomarusem wyznającym s.; Arminius i jego zwolennicy (remonstranci, → arminianizm) twierdzili, że decyzja o zbawieniu lub potępieniu wiecznym

niektórych ludzi ma swoją podstawę we wcześniejszej wiedzy Boga dotyczącej ich wiary lub niewiary, a nie (jak głosił J. → Kalwin) w bezwarunkowym i suwerennym wyborze Boga; Gomarus ze swoimi zwolennikami (kontremonstranci, → gomaryści) dążył do zachowania integralnej nauki Kalwina i powołując się na Rz 9,21, podkreślał absolutną bezwarunkowość łaski oraz dokonany przez Boga całkowicie wolny wybór niektórych ludzi do zbawienia; synod → dordrechcki potępił poglądy arminian (remonstrantów) i sformułował 5 artykułów ortodoksyjnego kalwinizmu, zw. kanonami dordrechckimi, wśród których drugi stwierdza, że niektórzy ludzie są przez Boga bezwarunkowo wybrani do zbawienia; mimo doktrynalnych orzeczeń synodów w Dordrechcie i Alais spór między s. a infralapsarianami nie został ostatecznie rozstrzygnięty.

K. Blei, *The Netherlands Reformed Church, 1571-2005*, GrR 2006, 28-33; H. Schützeichel, LThK I (2006) 718; N.K. Lee, *Die Prädestinationslehre der Heidelberger Theologen 1583-1622*, Gö 2009; A. Nadbrzeźny, *Znaczenie synodu w Dordrechcie dla rozwoju kalwinizmu w Holandii*, RTK 57(2010) z. 2, 127-131.

Antoni Nadbrzeźny

SUPRANATURALIZM, supernaturalizm (łac. *supranaturalis* to, co nadprzyr.), nurt filoz.-teol. przyjmujący istnienie świata nadnaturalnego (niewidzialny, pozamaterialny i pozazmysłowy), zbudowanego na porządku → łaski i nadprzyr. → Objawienia; jako kierunek teologii protest., rozwijający się na przełomie XVIII i XIX w., był przeciwstawiany teol. → racjonalizmowi i → naturalizmowi.

S. przyjmował istnienie świata nadprzyr. (nieskończony i wieczny), istniejącego rzeczywiście i samodzielnie, poza przyrodą (skończona i przemijająca) oraz uważanego za niedostępny dla ludzkiego intelektu; wg tej koncepcji gwarancją prawdziwości prawd wiary chrześc. stanowi Objawienie dokonane przez Jezusa Chrystusa a nie rozum; przesłanki s. zawierał już → neoplatonizm (był boski przekracza wszelkie kategorie poznania), nast. scholast. filozofia (→ scholastyka) i → scholastyczna teologia; bliski s. był też → jansenizm, podkreślający upadek i bezsilność → natury; termin „s.” występował m.in. u I. → Kanta i J.G. → Fichtego, ale dopiero z czasem nabrał właściwego znaczenia w protest. myśli teol.; s. określał stosunek natury i łaski, świata widzialnego i nadnaturalnego tak, że to, co nadprzyr., ujmowane jest w sposób absolutny i w efekcie natura zostaje przemieniona w łaskę; punktem spornym teologii racjonalistycznej i supranaturalistycznej był pogląd na chrześc. Objawienie, a zwł. kwestia, czy jego treść można rozpatrywać na drodze myślenia rozumowego; stanowisko przedstawicieli s. było w tej kwestii twierdzące, ich przeciwników – przeczące.

Do znaczniejszych przedstawicieli s. należeli: A. Hahn, F.V. Reinhard, K.F. Stäudlin, G.Ch. Storr oraz jego uczniowie z tzw. tybińskiej szkoły teol. (E.G. Bengel, J.F. Flatt, K.Ch. Flatt, F.G. Süsskind), J.A.H. Tittmann i Ch.F. Zölllich; próbowano też stworzyć teol. syntezę poglądów supranaturalistycznych z racjonalistycznymi (m.in. Ch.F. von Ammon, K.G. Bretschneider, K.L. Nitsch); H.G. Tzschirner uważał takie próby za niemożliwe, ale sądził, że oba te kierunki teol. zachowują „to, co jest istotne dla chrześcijaństwa” (podobnie twierdził A. Schweizer); G.W.F. → Hegel i F. → Schleiermacher twierdzili, że właśnie ich poglądy stanowią przewyżczenie sprzeczności s. i racjonalizmu; podobnie uważali niektórzy przedstawiciele → teologii liberalnej (A.E. Biedermann i O. Pfleiderer) i teologii → pośrednictwa (I.A. → Dorner, R. Rothe).

M. Kowalewski, *Mały słownik teologiczny*, Pz 1960, 364; Q.C. Terrenal, *The Modern Negative Definition of the Supernatural*, Manila 1964 (bibliogr.); O. Schwemmer, EPhW IV 150; P. Henrici, HWP X 673-677 (bibliogr.); A. Podsiad, *Słownik terminów i pojęć filozoficznych*, Wwa 2000, 844-845; J. Weinhardt, TRE XXXII 467-472 (bibliogr.); *Słownik filozofii*, Wwa 2004, 485; J.A. Steiger, RGG VII (2004²) 49-52; WEPWN XXVI 251; E.M. Faber, LThK IX (2006) 1138.

Stanisław Józef Koza

SUPRAŚL, miasto w dek. wasilkowskim w archidiec. białostockiej.